

Så betalar svenskarna 2019

Rapporten Så betalar svenskarna beskriver och analyserar utvecklingen på massbetalningsmarknaden och de tjänster som Riksbanken erbjuder. Den publiceras årligen med start 2019. Rapporten sammanfattar utvecklingen under det gångna året och redogör för Riksbankens bedömningar och politik på området. Syftet är att rapporten ska bidra till en kunskapsbaserad debatt och underlätta för utomstående att följa, förstå och utvärdera Riksbankens politik på massbetalningsmarknaden.

Publicerad 7 november 2019.

Direktionen fattade beslut om Så betalar svenskarna 2019 den 6 november 2019.

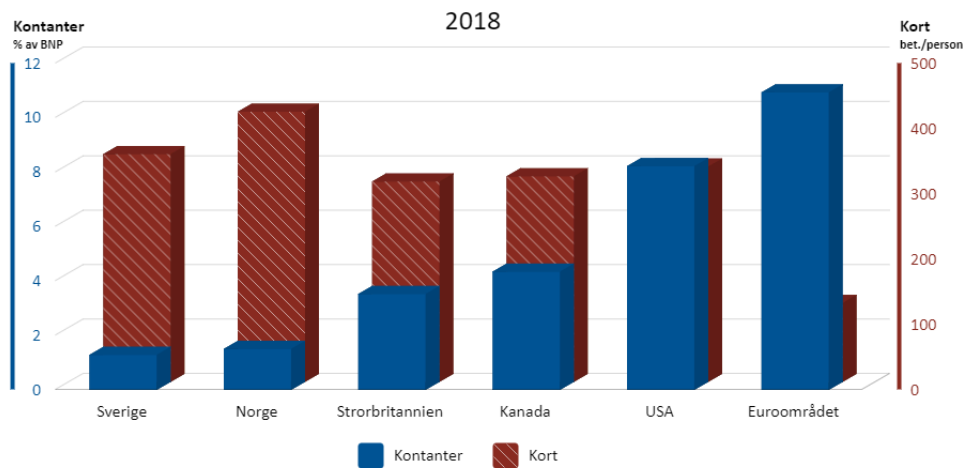
Denna rapport är i första hand anpassad att läsas på riksbank.se/sa-betalar-svenskarna-2019

Innehåll

SÅ BETALAR SVENSKARNA 2019	4
BETALNINGSMARKNADEN DIGITALISERAS	5
Viktiga drivkrafter och trender	5
Kontanter används alltmer sällan	8
Vanligare att betala med app i mobilen (Swish)	13
Kortbetalningar dominerar fortfarande	15
Kryptovalutor är inte vanliga pengar	17
SVENSKA BETALNINGAR ÄR SÄKRA OCH EFFEKTIVA	21
Säkerheten i Sverige är hög internationellt sett	21
Digitaliseringen gör betalningar mer effektiva	26
Internationella betalningar behöver effektiviseras	29
RIKSBANKEN ANPASSAR SIG TILL DEN DIGITALA VÄRLDEN	33
Snabba betalningar kräver nytänkande	33
Digitala kontanter: e-kronaprojektet	34
Riksbanken avser att använda TIPS	36
Statlig utredning om den digitala betalningsmarknaden	37
Förstärkt beredskap inom finanssektorn	38

Så betalar svenskarna 2019

Den svenska betalningsmarknaden förändras snabbt. Digitala betalsätt håller på att tränga ut kontanterna och ny teknik leder till att betaltjänster erbjuds även av andra företag än banker. Detta sker i snabb takt i Sverige. Digitaliseringen gör betalningarna enklare och smidigare, men skapar samtidigt risker som behöver hanteras. Riksbanken behöver därför hålla jämna steg med utvecklingen och modernisera sina pengar och sina system.

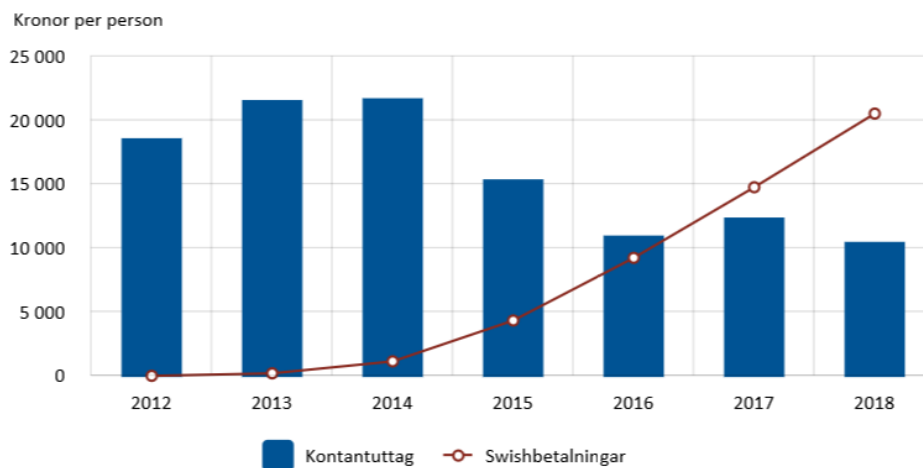
Digitaliseringen av betalningsmarknaden sker i snabb takt i Sverige

Diagrammet illustrerar att användningen av kortbetalningar (de röda staplarna) växer i alla länder medan det är mer blandat vad gäller kontanternas utveckling (de blå staplarna). De röda staplarna visar antal kortbetalningar i genomsnitt per person och år och de blå staplarna visar utestående mängd kontanter i relation till BNP. Mängden utestående kontanter ger en grov uppskattning på hur hög efterfrågan på kontanter i ekonomin är. Anm. Data för kortbetalningar i USA 2018 saknas och är därför satt lika med 2017.

Källor: Riksbanken, BIS, ECB och Norges Bank

Betalningsmarknaden digitaliseras

Betalningsmarknaden går igenom en fas av stora förändringar som drivits fram av den nya digitala tekniken. För de flesta har det blivit enklare att betala, när man nu kan betala med kort eller mobiltelefon i stort sett överallt. Det är vanligast att betala med kort, men betalningar med mobiltelefoner (Swish) växer kraftigt och flera butiker accepterar numera även fakturabetalningar. Samtidigt minskar användningen av kontanter. Därför kan det bli svårare att betala för vissa grupper som inte kan använda den digitala tekniken.

Betalningar med mobiltelefoner (Swish) växer kraftigt och användningen av kontanter minskar

Diagrammet visar att värdet (kronor per person och år) av de kontanter som tas ut från automater har sjunkit de senaste åren samtidigt som värdet av Swish-betalningarna har ökat kraftigt.

Källor: Bankgirot och Riksbanken

Viktiga drivkrafter och trender

Digitaliseringen av samhället öppnar för nya betalningslösningar och nya aktörer på betalningsmarknaden. Ny lagstiftning (PSD2) och ny teknik påskyndar utvecklingen. För de flesta blir det enklare att betala och konsumenterna får fler alternativ än kort och kontanter.

Bredband och mobiltelefon möjliggör nya lösningar

Digitaliseringen har genom internet, smarta telefoner och annan informationsteknik (IT) förändrat vårt sätt att arbeta, kommunicera och shoppa.

Också betalningsmarknaden och sättet vi betalar på genomgår stora förändringar för att möta de nya behoven. Utvecklingen har pågått under en längre tid, men på senare år har den fått extra skjuts från utbyggnaden av mobilt bredband och spridningen av smarta mobiltelefoner.

I dag finns mobilt bredband tillgängligt i alla tätbefolkade områden i Sverige och på stora delar av landsbygden. Samtidigt har 90 procent av befolkningen över tolv år en smart telefon. Det mobila bredbandet och spridningen av smarta mobiltelefoner har öppnat för betalningslösningar som gör det enkelt att betala elektroniskt på många ställen där det tidigare inte var möjligt. Men fortfarande finns det områden med sämre täckning och betalningsappar som inte kan installeras på äldre smarta telefoner. Det finns sedan ett antal år tillbehör som gör mobiltelefonen till en kortterminal. Kortterminalen har på så vis blivit billigare och kräver inte längre en viss fysisk placering. Nya kategorier handlare, till exempel torghandlare eller privatpersoner, har därför numera möjlighet att ta emot kortbetalningar med sin mobiltelefon. En annan betalningslösning som möjliggör elektroniska betalningar på nya ställen och i nya sammanhang är den bankägda betalningsapplikationen Swish. Swish gör det möjligt att göra omedelbara kontotill-konto-överföringar från mobiltelefonen utan att använda vare sig betalkort eller inloggning på internetbank och har de senaste åren lanserat nya tjänster för betalningar i butik och för e-handel.

Teknisk innovation och nya aktörer

Utomlands experimenterar stora teknikföretag med nya tjänster, till exempel automatisk registrering av kunder när en vara tas från en hylla i en butik. Betalningen sker automatiskt när kunden lämnar butiken. Men även betalningar vid köp på distans kan förenklas och automatiseras. Till exempel skulle teknik för så kallade smarta kontrakt kunna användas. Smarta kontrakt är små program som utför en åtgärd baserat på vad som skett innan, så att till exempel en betalning genomförs först när en vara levererats.

Betalningar med kort i butik har blivit enklare genom "blippa"-funktionen, så kallad Near Field Communication (NFC). Betal- och kreditkort som utrustas med NFC behöver bara nudda kortterminalen. Kombinerat med att man vid mindre inköp inte behöver PIN-kod blir kortbetalningen snabbare och smidigare. I stort sett alla nya betalkort utrustas med "blipp"-funktionen. Marknadsaktörernas målsättning är att alla kort och 94 procent av terminalerna ska vara utrustade med NFC i slutet av 2019. Tekniken kan även användas för att betala med mobilen i butik, men sådana betalningslösningar är relativt nya och används än så länge i liten utsträckning i Sverige.

En annan trend som påverkar hur vi betalar är framväxten av nya företag som förenklar betalningsprocessen vid köp på nätet. Till exempel erbjuds lösningar där du kan betala via din internetbank eller med faktura och inte behöver ange dina kortuppgifter i samband med köpet. För den som vill betala med kort finns det ofta möjlighet att registrera sina kortuppgifter och då är ett köp bara ett knapptryck bort.

En trend som har pågått längre i vissa andra länder är att stora IT-företag som Google, Apple och Facebook nu även tar steget in på betalningsmarknaden. Den här typen av företag har redan stora och väl etablerade nätverk av kunder, ofta på sociala plattformar, vilket kan ge dem en konkurrensfördel. Det kan också finnas en stark koppling mellan sociala medier och möjligheten att kunna betala till sina vänner inom nätverket, vilket kan få IT-företagens betalningsappar att växa väldigt snabbt. Det har exempelvis hänt i Kina med Wechat och Alipay. Andra exempel är Apple Pay, Google Pay och Samsung Pay. I juni annonserade Facebook att de, tillsammans med ett antal andra företag, har planer på att lansera en egen kryptovaluta som kallas Libra. Kryptovalutan är tänkt att vara kopplad till en korg av valutor som till exempel dollar, euro och yen för att garantera att Libra har ett stabilt värde. Det betyder att Facebook och andra företag skulle tillhandahålla betaltjänster som inte använder svenska kronor, vilket skulle kunna få konsekvenser för Sverige om Libra blir populärt. Redan idag kan man i vissa länder ha ett betalkort som är kopplat till en kryptovaluta. När kortet används växlas kryptovalutan till den aktuella nationella valutan och betalningen genomförs genom det traditionella kortsystemet.

Många av de nya betaltjänsterna som vuxit fram bygger på äldre teknik och lösningar som använts för betalningar under flera år. Mobila plånböcker som till exempel Apple Pay bygger exempelvis på kortbetalningar. Du som användare lägger in dina kortuppgifter i mobilappen en gång och sedan används ditt betalkort per automatik av appen. Att konsumenterna får fler alternativa sätt att betala betyder därför inte nödvändigtvis att betalningssystemet har fått ökad redundans och robusthet. Swish utgör ett undantag, eftersom den betaltjänsten bygger på en helt egen lösning.

PSD2 möjliggör ökad konkurrens

EU har arbetat med att öka konkurrensen på betalningsmarknaden. Ett ändrat regelverk ger betaltjänstleverantörer möjlighet att få tillgång till kundernas betalkonton och därigenom initiera betalningar och sammanställa kontoinformation. Det så kallade andra betaltjänstdirektivet (PSD2) är sedan september i år fullt genomfört. Det öppnar upp för innovationer som kan göra det enklare och billigare att betala. Till exempel kan en kontoöverföring initieras

direkt från en e-handlares webbsida (direktbetalning). Dessa nya betaltjänster konkurrerar med de traditionella betaltjänsterna, som till exempel kort, och ger konsumenter och företag fler alternativ. Det bör leda till billigare och smidigare betaltjänster, vilket också är ett av målen med PSD2. Direktivet innehåller även bestämmelser som ska göra elektroniska betalningar säkrare.

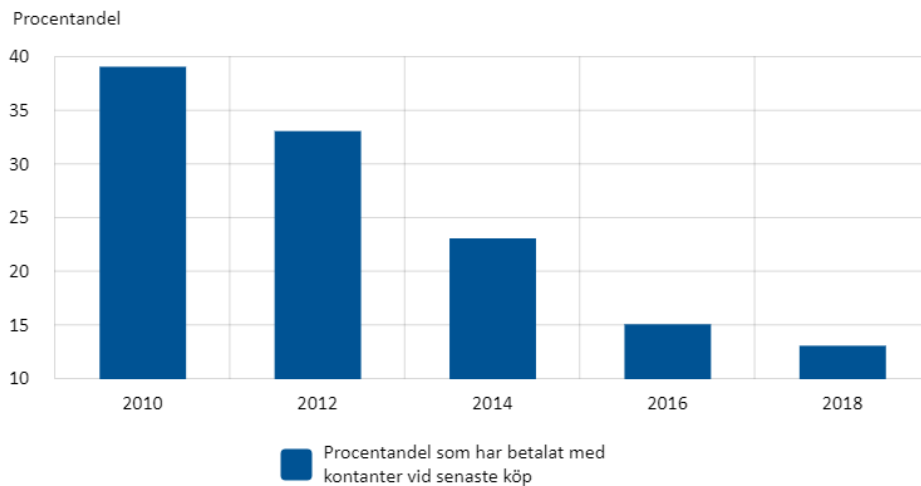
Riksbanken anpassar sina system

I dagsläget avvecklas största delen av betalningarna i Sverige i Riksbankens avvecklingssystem för stora betalningar (RIX). Då RIX är konstruerat för stora betalningar mellan finansiella institut behöver alla mindre betalningar mellan bankernas kunder sammanställas till stora betalningar (clearing) innan de kan avvecklas i RIX. Den processen tar tid, kräver samordning och det behövs mellanhänder. Detta kommer att förändras om Riksbanken så småningom använder sig av Eurosystemets och ECB:s plattform för omedelbara avvecklingar, Target Instant Payment Settlement (TIPS). I TIPS kan varje betalning avvecklas separat och sekundsnabbt dygnet runt. Det minskar behovet av mellanhänder och öppnar för nya innovativa betalningslösningar.

Sammantaget är det rimligt att förvänta sig billigare och smidigare betalningslösningar i framtiden. Men utvecklingen väcker också en del frågor om konkurrens. Till exempel kan det bli svårt för en användare att byta betaltjänstleverantör om tjänsten är så smidig att användaren inte ens vet vilket företag som ligger bakom. Det finns även frågor kring integritetsskydd, betalningssystemets säkerhet och robusthet. Det kan också bli svårare att främja säkerheten på betalningsmarknaden om stora delar av infrastrukturen finns utomlands och drivs av aktörer med huvudkontor utomlands.

Kontanter används alltmer sällan

Svenskarna betalar alltmer sällan med kontanter och allt fler butiker och restauranger slutar acceptera kontanter. Utvecklingen i Sverige skiljer sig från den i andra länder. För vissa grupper gör detta att det har blivit svårare att betala.

Kontanter används i mindre utsträckning

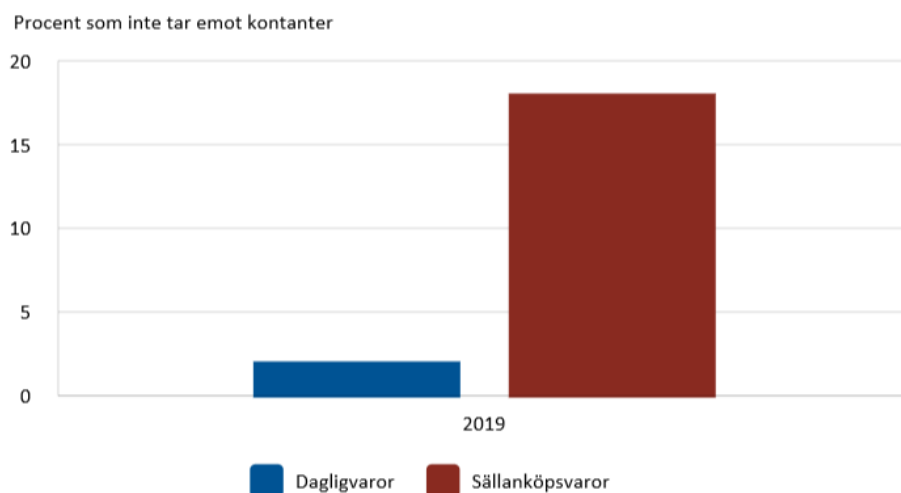
Diagrammet visar att andelen som betalat kontant vid sitt senaste köp har minskat från 39 till 13 procent mellan 2010 och 2018. (Från och med 2018 avser frågan enbart köp i fysisk butik).

Källa: Riksbanken

Varför slutar vi använda kontanter?

Fler och fler svenskar slutar använda kontanter. År 2010 uppgav 39 procent av de svarande på Riksbankens undersökning om svenskarnas betalningsvanor att de betalade med kontanter vid sitt senaste köp. År 2018 hade den siffran sjunkit till 13 procent. Samtidigt angav närmare 40 procent att de inte använt kontanter under den senaste månaden.

En del affärer, restauranger, caféer och andra företag inom servicenäringen har slutat ta emot kontanter. Till exempel är det enligt Svensk Handel nu närmare 20 procent av affärerna inom sällanköpshandeln som inte accepterar kontanter. Inom dagligvaruhandeln accepterar nästan alla handlare, 98 procent, fortfarande kontanter.

Dagligvaruhandlare accepterar kontanter oftare än sällanköpsvaruhandlare

Diagrammet visar att i april 2019 var det två procent av dagligvaruhandlarna som inte accepterar kontanter. Samtidigt var det 18 procent av sällanköpsvaruhandlarna som inte accepterar kontanter.

Källa: Svensk Handel

Den minskade kontantanvändningen beror bland annat på att vi ändrat våra köpvanor och använder nya betaltjänster. Svenskar handlar oftare över internet där det inte är möjligt att betala med kontanter. Samtidigt gör ny teknik och nya betaltjänster det enklare att betala elektroniskt även i fysiska butiker och inom servicenäringen.

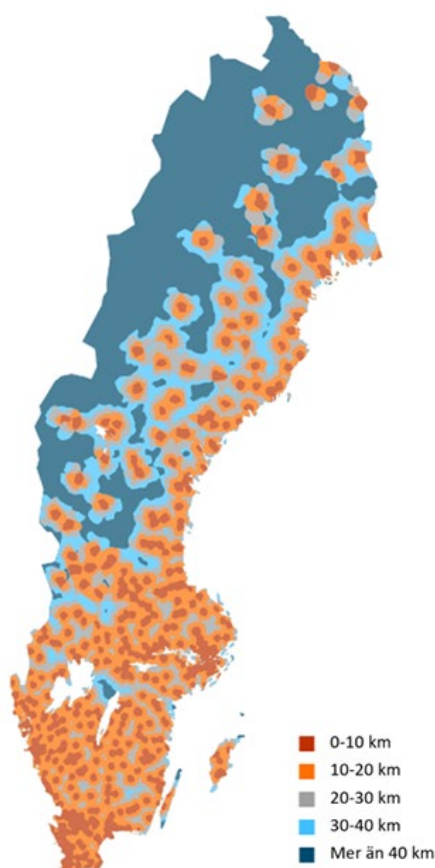
Den minskande kontantanvändningen gör att det blir dyrt för den privata marknaden att förse hela landet med kontanter, och flödet av kontanter kan påverkas. På en del orter där marknadens aktörer inte längre erbjuder tjänster för kontantuttag och insättning av dagskassor går staten, via Post- och Telestyrelsen (PTS) och länsstyrelserna, in med ekonomiskt stöd till så kallade betaltjänstombud. I dag är det totalt 38 betaltjänstombud som har stöd från länsstyrelserna, en ökning sedan 2014, då det fanns 20 stycken. De flesta länen i Sverige har ett eller några betaltjänstombud.

Vissa får svårt att betala

För vissa grupper, i huvudsak de som inte kan eller vill använda digitala betaltjänster, kan det vara svårt att betala i vissa sammanhang. Det är länsstyrelserna som har i uppdrag att bevaka att möjligheten att ta ut kontanter, betala räkningar och att sätta in dagskassor motsvarar samhällets behov. Enligt dem är det främst äldre, nyanlända och personer med vissa funktionsvariationer som har sämre tillgång till sådana grundläggande betaltjänster. För de här personerna är det viktigt med personlig hjälp, men det blir allt svårare att få

tillgång till sådan när fler och fler servicepunkter som erbjudit personlig service stänger. I vissa delar av landet är dessutom det geografiska avståndet till bankkontor, eller andra ombud som förmedlar betaltjänster, stort.

Vissa företag inom besöksnäringen och föreningar kan ibland ha svårt att ta emot betalningar. En del utländska kort accepteras inte av alla betalningsterminaler och den trådlösa tekniken för betalningar är inte alltid tillförlitlig på landsbygden. Föreningar rapporterar exempelvis att de kan ha svårt att deponera sina dagskassar, vilket gör det svårare för dem att ta emot kontanter som betalning. Ny teknik, till exempel Swish, har underlättat situationen men avgifterna upplevs som höga.

Avstånden till betalningsförmedling kan vara stora i norra Sverige

Diagrammet visar att avståndet till bankkontor eller andra ombud som förmedlar betaltjänster är stort i mer glesbefolkade områden norr om Dalarna och Gävleborg. I de södra delarna av Sverige är avståndet till betalningsförmedling betydligt kortare.

Källa: Pupos, Tillväxtverket

Har vi rätt att betala kontant?

I Sverige är kontanter enligt Riksbankslagen lagliga betalningsmedel och det betyder att vi ska kunna betala med dem överallt. Men den regeln kan avtalas bort av till exempel affärer och restauranger via den så kallade avtalsfriheten. En butik kan alltså i princip vägra att acceptera kontanter överhuvudtaget, vägra att acceptera mynt eller vissa valörer (till exempel tusenlappar). För kunden underlättar det att få informationen i god tid, till exempel genom en skylt på dörren, så att det går att välja om man vill handla där eller gå någon annanstans. Ett undantag från avtalsfriheten finns dock inom sjukvården. Enligt en dom i Högsta förvaltningsdomstolen från 2015 måste landstinget erbjuda patienter möjligheten att betala med kontanter.

Har vi rätt att kräva kontanttjänster av banken?

I dag gäller principen om avtalsfrihet också för banker i förhållande till deras kunder. Även där kan avtalet vara skriftligt eller muntligt. Det behöver alltså inte vara fråga om ett regelrätt skriftligt avtal, utan det räcker med att kunden informeras om att banken inte tar emot kontanter.

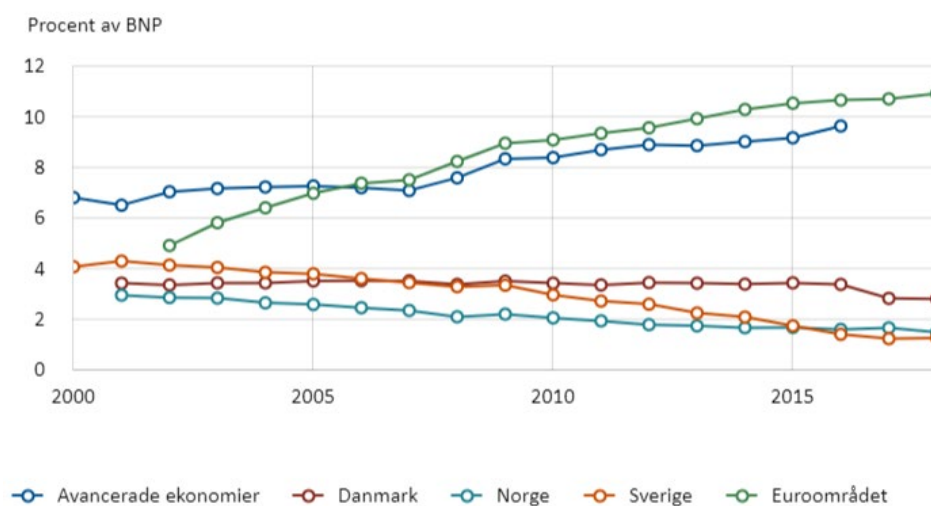
I propositionen Skyldighet för kreditinstitut att tillhandahålla kontanttjänster från den 26 september 2019 föreslår regeringen lagändringar som ska säkra tillgången till kontanter och betaltjänster. Banker med verksamhet i Sverige och med en inlåning över 70 miljarder kronor, ska få ett särskilt ansvar för att se till att det finns en fungerande kontantservice i hela landet. Enligt förslaget ska svenska banker eller filialer till utländska banker som tillhandahåller betalkonton till konsumenter och företag också tillhandahålla platser för kontantuttag och dagskasseinsättningar i betryggande utsträckning i hela landet. Regeringen ska i föreskrifter precisera vad den skyldigheten innebär. Om en bank inte fullgör sina skyldigheter ska Finansinspektionen få ingripa genom föreläggande om rättelse och sanktionsavgift. Regeringen föreslår att ändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2021.

Sveriges utveckling skiljer sig från andra länders

I Sverige har mängden kontanter i omlopp halverats sedan 2007. Den utvecklingen är unik för Sverige, även om Norge också ligger på en låg nivå. I de flesta andra länder ökar tvärtom mängden kontanter. Ett enkelt sätt att jämföra kontantmängden i olika länder är att sätta den i relation till ekonomins storlek (bruttonationalprodukt, BNP). I Sverige och Norge har kvoten kontanter/BNP fallit och är nu väsentligt lägre än i andra länder. Sedan januari 2018 har kontantmängden ökat något i Sverige, vilket förmodligen främst beror på att hushåll börjar ta ut kontanter igen efter att sedel- och myntutbytet avslutats. Sett

över längre tid ser vi att mängden sedlar och mynt som cirkulerar i samhället minskar.

I många andra länder har kontantmängden i relation till BNP i stället stigit sedan finanskrisen 2008–2009, eftersom efterfrågan på kontanter ökar snabbare än ekonomins tillväxttakt. Det kan ha att göra med en önskan att flytta en del av sparandet från banksystemet i tider då det upplevts som osäkert. I vissa fall kan det röra sig om sparande eller om att man använder kontanterna utanför landet som ger ut valutan. Vissa valutor, som till exempel dollar och euro, anses ofta som säkra placeringar runt om i världen. Att mängden kontanter i dessa valutor ökar snabbare än ländernas BNP kan alltså ha många olika orsaker.

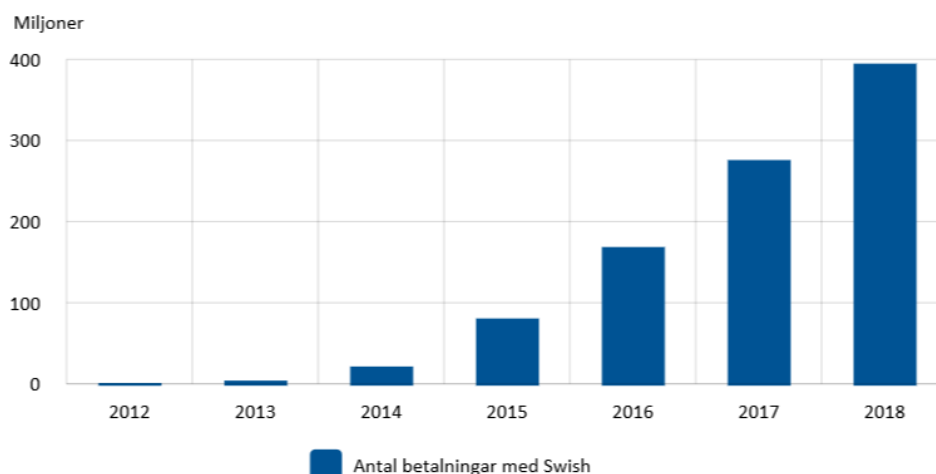
I Norge och Sverige faller kontantmängden. I andra länder växer den

Diagrammet visar att kontanternas andel av BNP har fallit trendmässigt och är mycket låg i Sverige och Norge, där den motsvarar en procent av BNP. I andra länder är kontanternas andel betydligt högre, exempelvis uppgår den till närmare 10 procent av BNP i euroområdet.

Källor: BIS och ECB

Vanligare att betala med app i mobilen (Swish)

Betalningar i form av sekundsnabba konto-till-konto-överföringar växer kraftigt. För att den typen av betalningar ska kunna fortsätta växa behöver infrastrukturen för betalningar moderniseras. I Sverige är Swish den vanligaste formen av omedelbara betalningar.

Antalet betalningar med Swish ökar kraftigt

Diagrammet visar att antalet Swish-betalningar som görs med mobiltelefon (i realtid) har ökat med 400 miljoner mellan 2012 och 2018.

Källa: Bankgirot

Sju av tio svenskar använder Swish

Betalningsappen Swish lanserades i slutet av 2012 och med hjälp av den kan man göra sekundsnabba betalningar, eller omedelbara betalningar, från sitt betalkonto till andra betalkonton. Sedan dess har antalet betalningar som genomförs med appen ökat kraftigt. År 2018 stod Swish-betalningar för sex procent av alla elektroniska betalningar i Sverige.

I dagsläget kan betalningarna med betalningsappen Swish genomföras omedelbart dygnet runt året runt tack vare en gemensam bankägd plattform för avveckling (Betalningar i realtid, BiR). BiR är ett privat system och avvecklingen görs i privata bankpengar på bankernas BiR-konton. Bankerna avsätter även pengar på konton hos Riksbanken som fungerar som en slags garanti för de betalningar som går via BiR. Vi kan därför säga att avvecklingen i BiR sker i privata bankpengar som backas upp av centralbankspengar. Riksbanken har tillsammans med bankerna arbetat fram denna lösning och lägger på så sätt grunden för en avvecklingslösning som minimerar kreditrisken mellan deltagarna i BiR. På sikt kan ett alternativ till BiR vara att avveckla Swish-betalningarna i centralbankspengar på plattformen TIPS.

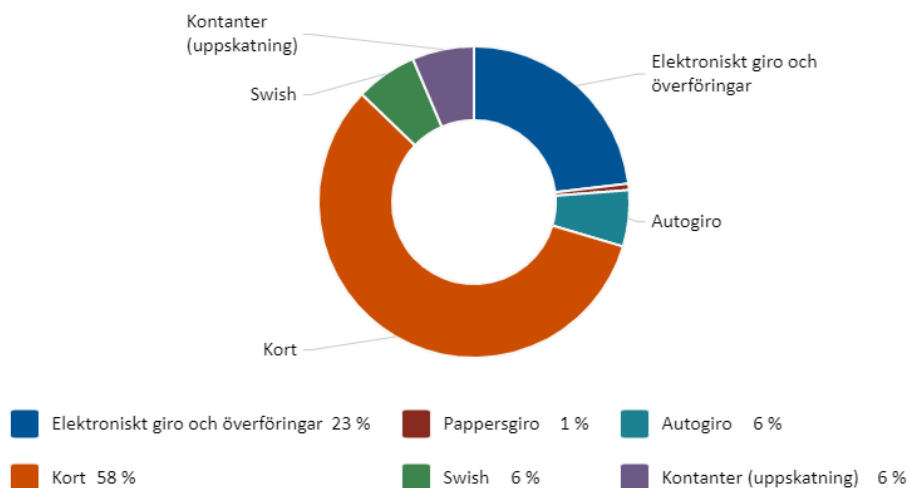
Antalet Swish-betalningar kommer troligen att fortsätta växa. Fram tills nu har tillväxten först och främst skett för betalningar person till person. Men fler och fler företag och föreningar börjar acceptera Swish-betalningar. Företaget som driver Swish (Getswish AB) har lanserat nya tjänster som utökat användningsområdet för betaltjänsten från person-till-personbetalningar till e-

handel och vidare till betalningar i butik. Blickar vi framåt är det högst troligt att omedelbara betalningar också kommer att kunna initieras på andra sätt än med Swish-appen, exempelvis via internet- eller mobilbanken.

Omedelbara betalningar kommer att bli allt vanligare på den svenska marknaden och inte bara göras mellan privatpersoner eller från konsumenter till företag utan också mellan företag och myndigheter. Det innebär att det kommer att bli allt viktigare att den infrastruktur som avvecklar omedelbara betalningar är effektiv och kan hantera finansiella och tekniskrelaterade risker. Riksbanken har gjort bedömningen att den bästa lösningen är att använda ECB- och Eurosystemets plattform (TIPS) för att avveckla omedelbara betalningar i svenska kronor. På så sätt främjas effektiviteten eftersom skalfördelar som finns i ett större system utnyttjas samtidigt som man erbjuder en konkurrensneutral avvecklingsplattform. Risker minimeras samtidigt eftersom avvecklingen av betalningar genomförs i centralbankspengar.

Kortbetalningar dominerar fortfarande

Merparten av hushållens köp i Sverige görs med kort. På tio år har en genomsnittlig svensk fördubblat sin kortanvändning. Men de stora betalningarna sker oftast mellan företag och myndigheter och görs via överföringar eller giro.

De flesta betalningar i Sverige är kortbetalningar

Diagrammet visar att antalsmässigt är närmare 60 procent av betalningarna i Sverige kortbetalningar. Antalet kontantbetalningar uppskattas bland annat utifrån data om antalet kontantuttag.

Källa: Riksbanken

Flest antal betalningar sker med kort

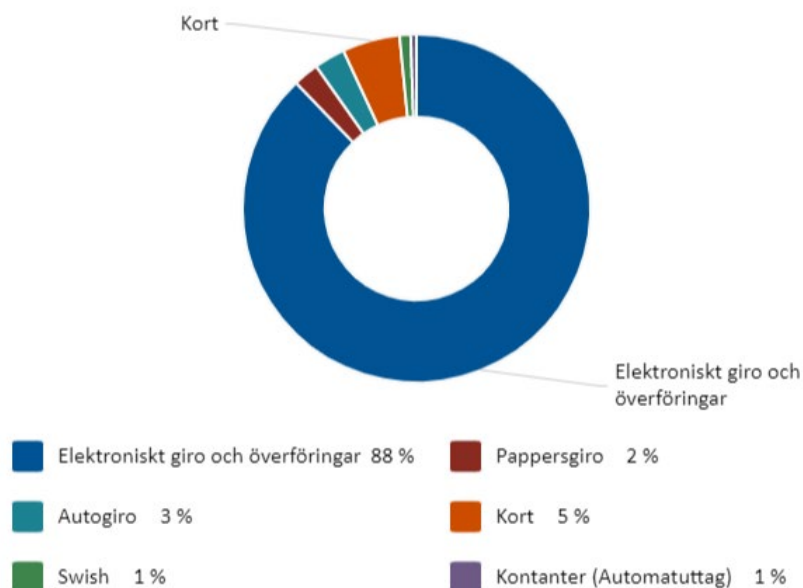
Sett till antalet betalningar är kortbetalningar helt dominerande i Sverige. Totalt gjordes cirka sex miljarder betalningar 2018, vilket motsvarar två betalningar per person och dag. I de flesta fall görs betalningarna med kort, uppskattningsvis cirka 60 procent av totalen, medan Swish, gireringar, överföringar och autogiro tillsammans står för lite mer än 35 procent. Riksbanken uppskattar att antalet kontantbetalningar ligger strax över 5 procent av det totala antalet.

Sverige är ett av länderna med högst kortanvändning i världen. På tio år har en genomsnittlig svensk konsument fördubblat sin kortanvändning, från cirka en betalning varannan dag 2008 (176 per person och år), till 349 betalningar 2018, det vill säga nästan en om dagen.

Stora betalningar sker via överföringar

Bilden ser annorlunda ut om vi i stället tittar på värdet av betalningarna. Totalt sett gjordes det i Sverige under 2018 betalningar som beräknas uppgå till ett värde som motsvarar nära fyra gånger BNP. Gireringar och kontoöverföringar exklusive autogiro svarar för nästan hela detta värde. Det handlar framför allt om betalningar mellan företag eller mellan myndigheter och företag.

Kortbetalningarna uppgår enbart till cirka fem procent av det totala värdet, medan kontantbetalningarna uppskattningsvis ligger kring en procent.

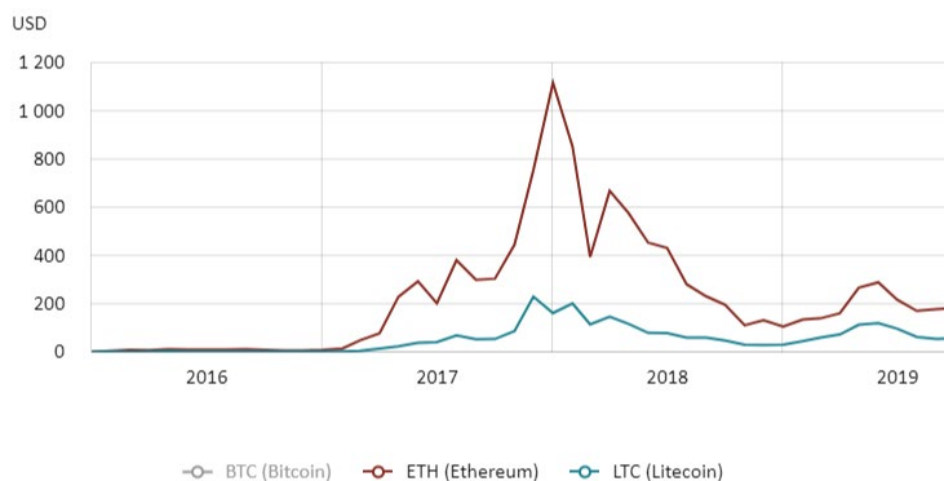
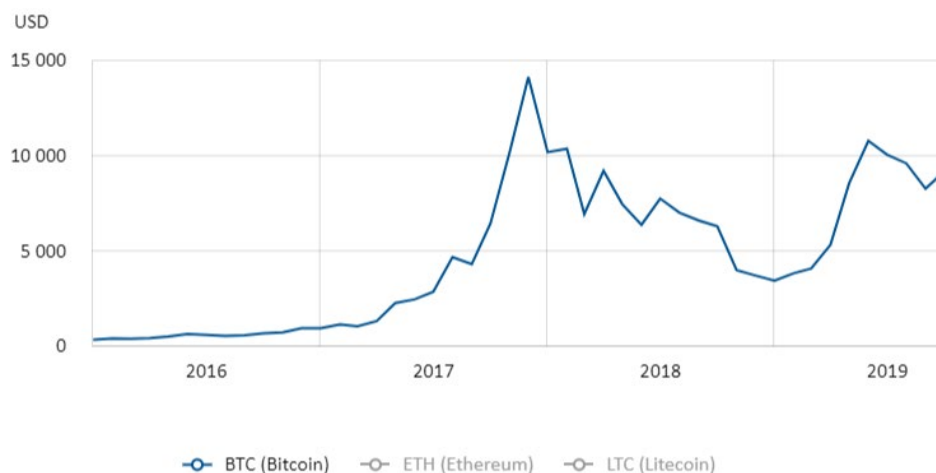
Girobetalningar omsätter mest pengar

Diagrammet visar att girobetalningar och överföringar värdemässigt står för mer än 90 procent av betalningarna i Sverige.

Källa: Riksbanken

Kryptovalutor är inte vanliga pengar

Kryptovalutor, som till exempel Bitcoin, varierar mycket i värde och är svåra att betala med. De nya så kallade stablecoins är en sorts kryptovalutor som satsar på att bli mer stabila till exempel genom att ha reserver i andra valutor eller tillgångar. Facebooks annonserade kryptovaluta Libra är ett exempel. Nya typer av kryptovalutor kan komma att påverka betalningsmarknaden och det finansiella systemet.

Värdet på Bitcoin och många kryptovalutor varierar mycket

Diagrammet visar att priset i US dollar (månadsgenomsnitt) på Bitcoin, Ethereum och Litecoin varierat kraftigt över tid. Bitcoin har som högst värderats till nära 19 500 USD (december 2017) och är i dagsläget nere på cirka 9200 USD (oktober 2019).

Källa: Macrobond

Första generationen kryptovalutor fungerar dåligt som pengar

Så kallade kryptovalutor har under de senaste åren blivit mycket uppmärksammade. Det mest kända exemplet är Bitcoin. Bitcoins anhängare menar att Bitcoin kan fungera som pengar och är särskilt attraktiva för den som vill göra internationella betalningar. Men priset på Bitcoin och liknande kryptovalutor har varierat mycket över tiden, samtidigt som det kan vara dyrt att betala med dem. Dessutom sker inte betalningen omedelbart. Det är därför svårt att tro att de flesta som skaffat Bitcoin gjort det för att sköta sina betalningar. De

flesta ägare av kryptovalutor har förmodligen snarare köpt dem som en spekulativ tillgång som de hoppas ska stiga i värde. Den här typen av instrument fungerar i praktiken alltså inte som pengar och Riksbanken, liksom andra centralbanker, anser därför att *kryptotillgång* är en bättre benämning på dem än kryptovaluta. Användningen av kryptotillgångar för betalningar är ytterst marginell i Sverige.

Ofta sammankopplas kryptotillgångar med den speciella teknik som Bitcoin bygger på, så kallad blockkedjeteknik. Tanken med blockkedjor är att det ska byggas upp ett decentraliserat system av information som säkras mot förfalskning genom avancerad kryptering. Det betyder i sin tur att det inte behövs någon central nod i systemet som garanterar äktheten. Alla kryptotillgångar bygger inte på blockkedjeteknik, och blockkedjetekniken kan i sin tur användas till många olika saker.

Andra generationen kryptovalutor fungerar kanske bättre

Så kallade *stablecoins* är kryptotillgångar som konstrueras för att hålla ett mer stabilt värde. Det finns i huvudsak två varianter. Den första varianten är så kallade algoritmbaserade stablecoins där värdet hålls stabilt genom att man med hjälp av regler och rutiner ("algoritmer") anpassar mängden stablecoin som ges ut till hur mycket som efterfrågas. Den varianten är mindre vanlig. Den andra varianten bygger på att varje utgiven stablecoin på något sätt backas upp av tillgångar som värdepapper, råvaror eller banktillgångar i till exempel dollar eller euro. Inom centralbanksvärlden diskuterar man nu om man bör öppna upp för stablecoins som backas upp till hundra procent av kassareserver hos en centralbank. Det finns även varianter av stablecoins som backas upp av andra kryptotillgångar.

Stablecoins där uppbackningen uppfyller specifika lagmässiga krav kan godkännas som så kallade e-pengar. Deras pris kan då uttryckas i nationell valuta och användas till betalningar. Ett exempel är Monerium som har licens att ge ut isländska kronor på en blockkedja. Det återstår att se om sådana stablecoins får spridning och därmed kommer att påverka betalningsmarknaden och hur vi betalar.

I juni 2019 meddelade ett konsortium ("Libra Association") av företag aktiva inom finans, IT och sociala medier sin avsikt att lansera en ny stablecoin som kallas Libra. Libra skiljer sig från andra stablecoins eftersom förslaget kommer från företag som redan har global räckvidd. Det är därför möjligt att Libra snabbt kan uppnå de nätverkseffekter och skalfördelar som krävs för att ett betalningsmedel framgångsrikt ska kunna etablera sig. Även om Libra fortfarande befinner sig på utvecklingsstadiet och har lång väg kvar innan den kan utgöra ett praktiskt alternativ utgör den ändå en utmaning för traditionella former av pengar och betalningssystem. Det finns en rad frågetecken kring hur Libra är tänkt att fungera; till exempel är deras styrningsformer oklara. Det är också oklart hur de

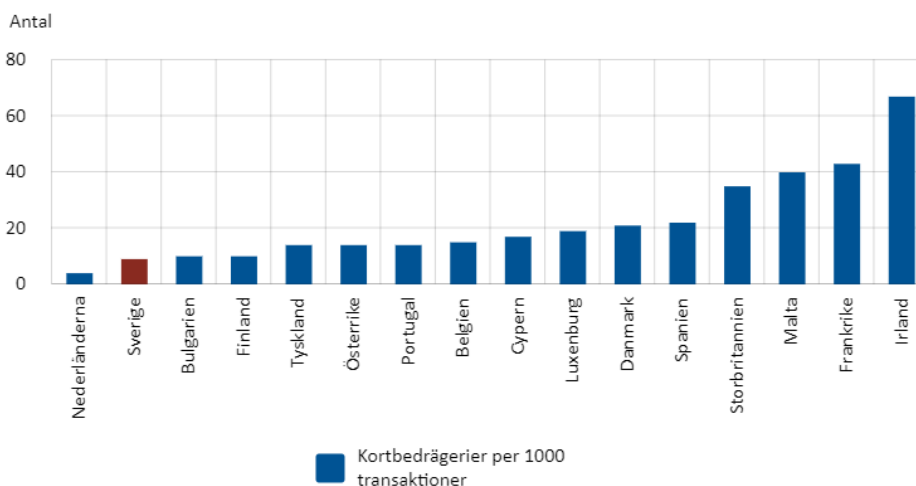
ska uppfylla gällande regelverk kring penningtvätt, antiterroristfinansiering och konsumentskydd. Flera länders myndigheter och internationella organisationer som BIS och G7 granskar om Libra kan få starta. Riksbanken följer utvecklingen av Libra noga.

Svenska betalningar är säkra och effektiva

Även om digitala betalningar är enkla och smidiga så ställer utvecklingen nya krav på säkerheten. Antalet bedrägerier med stulna kortuppgifter eller identiteter har till exempel ökat. Brott som har med kontanter att göra, som bankrån och värdetransportrån, har samtidigt minskat kraftigt. Digitaliseringen har också medfört att samhällets kostnader för betalningar faller. I ett internationellt perspektiv är betalningarna i Sverige både säkra och effektiva.

Säkerheten i Sverige är hög internationellt sett

När kontanterna används alltmer sällan minskar också antalet brott relaterade till kontanter. Men samtidigt ökar antalet bedrägerier där någon använder någon annans kort eller identitet. Bedrägerierna är låga i ett europeiskt perspektiv.

Kortbedrägerierna i Sverige är få i ett europeiskt perspektiv

Diagrammet visar att antalet bedrägerier i förhållande till antal korttransaktioner är lågt i Sverige i jämförelse med många andra länder i Europa.

Källa: ECB

Pengarna och institutioner som hanterar betalningar måste vara säkra

Det krävs flera saker för att betalningarna ska vara säkra. För det första måste pengarna behålla sitt värde över tid. För det andra måste de institutioner som hanterar våra pengar och betalningar vara säkra. För det tredje måste den finansiella infrastrukturen, det vill säga de tekniska system som används för att förmedla betalningar mellan olika kreditinstitut, vara säker.

Riksbankens inflationsmål säkerställer att en svensk krona behåller sitt värde över tid. Finansinspektionen, Riksbanken och andra myndigheter arbetar för att de kreditinstitut och den infrastruktur som hanterar våra pengar och betalningar ska vara säkra. Insättningsgarantin innebär att privatpersoner med pengar i institut som omfattas av insättningsgarantin får ersättning av staten (upp till 950 000 kronor per institut) om institutet går i konkurs eller om Finansinspektionen beslutar att insättningsgarantin ska träda in. Alla svenska banker omfattas av insättningsgarantin.

Riksbankens bedömningar av riskerna i bankerna och den finansiella infrastrukturen i Sverige presenteras i Riksbankens rapport om finansiell stabilitet två gånger om året. I den senaste rapporten var Riksbankens bedömning att den finansiella infrastrukturen överlag fungerar bra i dagsläget, men att motståndskraften mot finansiella och operationella risker behöver öka.

Riksbankens centrala avvecklingssystem för stora betalningar, RIX, och clearinghuset Bankgirot är centrala knutpunkter i det svenska betalningssystemet. Störningar och avbrott i något av dessa system påverkar därför hela betalningssystemet och kan göra att en eller flera betaltjänster inte fungerar. Under de senaste åren har de störningar som förekommit i RIX inte påverkat företags och hushålls möjligheter att genomföra betalningar.

Tjänsten Swish har haft få störningar under 2019, men kunder kan ändå ha upplevt problem att betala med appen. Störningar kan ha sitt ursprung i Swish, den underliggande infrastrukturen (BiR) som Swish utnyttjar eller någon av de deltagande bankerna. Som kund är det svårt att veta var orsaken till störningen ligger. I takt med att allt fler personer använder Swish och förlitar sig på den tjänsten blir det förstås allvarligare med störningar i den underliggande infrastrukturen. Det är därför viktigt att de institutioner och den infrastruktur som möjliggör Swish-betalningarna minimerar sårbarheterna.

Själva betalningen måste vara säker

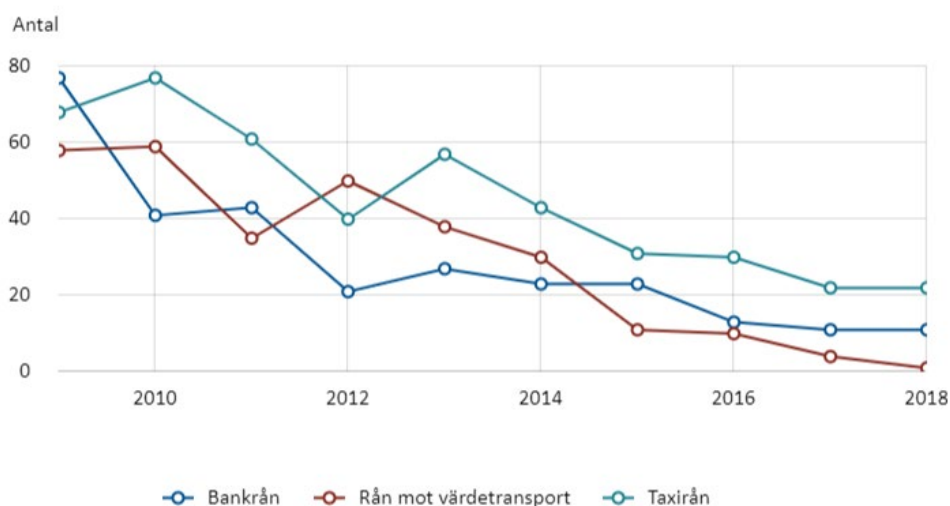
Även om pengarna och de institutioner som hanterar våra betalningar är säkra kan det finnas andra risker förknippade med våra betalningar och våra betalmedel.

Kontanter riskerar till exempel att förfalskas eller stjälas. När det gäller förfalskningar håller de nya svenska sedlarna en mycket hög säkerhetsnivå och är svåra att förfalska. Under 2018 upptäcktes 453 falska sedlar i Sverige, vilket är en minskning med cirka 16 procent från 2017 då 537 upptäcktes. Ett vanligt sätt att jämföra antalet falska sedlar mellan olika länder är att ange hur många falska sedlar som hittas i cirkulation under ett år i förhållande till hur många miljoner

utelöpande sedlar som finns i respektive land. Sverige och de skandinaviska länderna ligger på två till tre falska sedlar per miljon utelöpande antal sedlar och har gjort så sedan länge. I ett internationellt perspektiv är det mycket låga siffror. Små valutor, som de skandinaviska, har vanligtvis få förfalskningar jämfört med de större ekonomierna, som till exempel USA, euroområdet och Kina.

Brott relaterade till kontanter har fallit

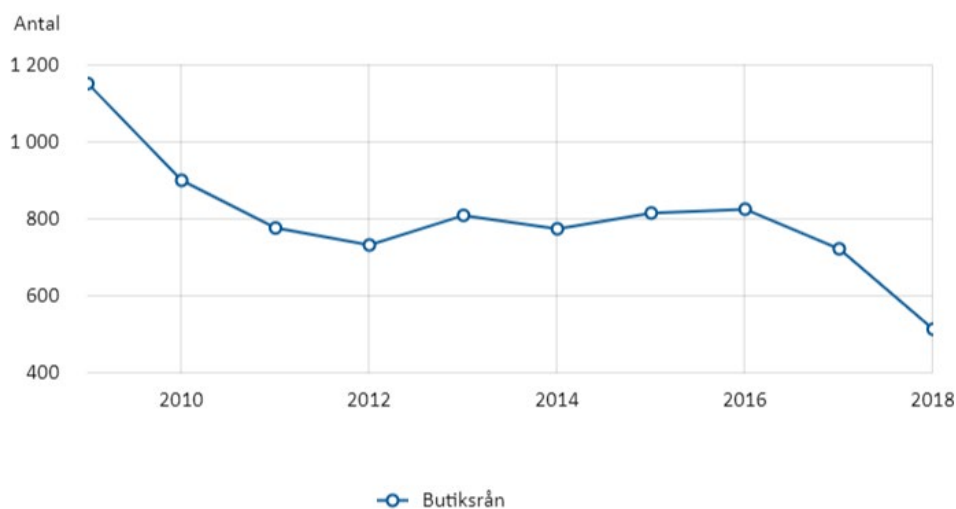
I takt med att kontantanvändningen minskat har antalet anmälda rån i syfte att stjäla kontanter fallit kraftigt. Det gäller såväl bankrån som butiks- och värde transportsrån. Troligen förklaras mycket av minskningen av att det nu finns färre kontanter i bankerna och affärerna. Sverige hade till exempel inga värde transportsrån 2018. Antalet anmälda rån riktade mot privatpersoner har emellertid legat stabilt på cirka 6500 per år. Statistiken är aggregerad och skiljer inte på rån av kontanter och andra föremål.

Antalet anmälda rån mot bank, värde transport och taxi minskar kraftigt i Sverige

Diagrammet visar att antalet anmälda bank-, värde transport- och taxirån har minskat kraftigt de senaste 10 åren.

Källa: Brottsförebyggande rådet

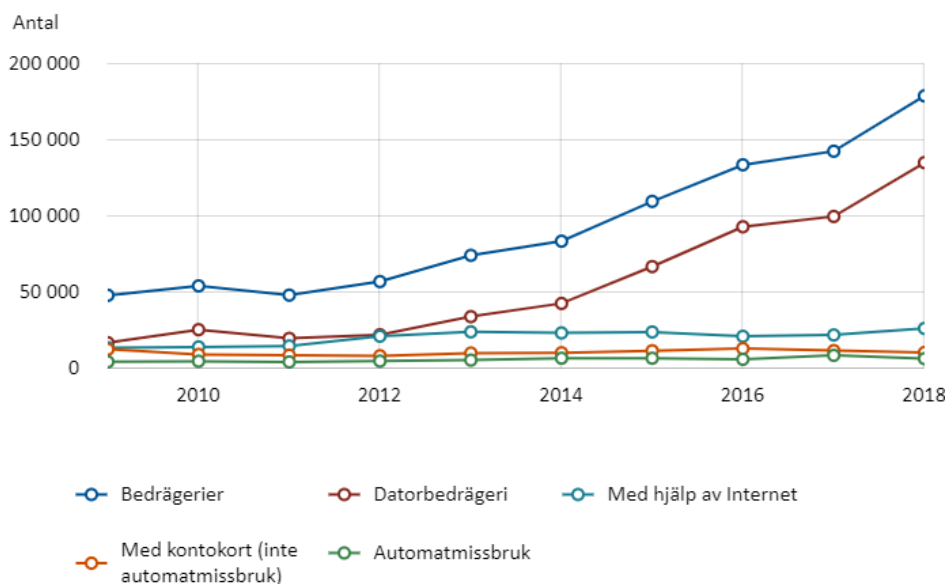
Antalet anmälda butiksrån har minskat i takt med att kontanter används mer sällan

Diagrammet visar att antalet anmälda butiksrån har mer än halverats sedan 2009.

Källa: Brottsförebyggande rådet

Elektroniska betalningar skapar nya risker

En elektronisk betalning innebär bland annat att man som betalare behöver uppge känslig information, till exempel kortnummer och CCV kod. Om utomstående får tillgång till känslig information kan denna vid vissa tillfällen användas till bedrägerier och stölder. Ett välkänt exempel är identifikations- eller betal- och kreditkortsinformation som kommer på avvägar, ofta i samband med att kortet har använts till att betala med. De senaste åren har vi sett en stor ökning i antalet anmälda bedrägerier. Det beror till största del på att så kallade datorbedrägerier har ökat. Datorbedrägerier är bland annat bedrägerier där någon använder en annan persons kortuppgifter vid köp på nätet.

Antalet anmälda bedrägerier ökar, framför allt datorbedrägerier där någon annans kort används

Diagrammet visar att anledningen till att antalet anmälda bedrägerier ökar först och främst är att så kallade datorbedrägerier ökar. Detta är bedrägerier där någon använder en annan persons kortuppgifter vid köp på nätet.

Källa: Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet genomför den så kallade Nationella trygghetsundersökningen vars syfte bland annat är att undersöka människors utsatthet för brott. I den senaste undersökningen uppgav strax över fem procent att de utsattes för kort- eller kreditbedrägeri 2017, vilket är en liten ökning från 2016, då andelen var strax under fem procent. I termer av värde uppgick bedrägerierna till cirka 0,03 procent av värdet på kortbetalningarna 2016. Det är lite under genomsnittet för EU som helhet trots att vi sett en ökning under de senaste åren. I och med att alla kort numera har chip (EMV) och att magnetremsan sällan används har bedrägerier i butiker och uttagsautomater minskat kraftigt. Bedrägerier är numera vanligast vid e-handel där kortet inte är fysiskt närvarande, speciellt utanför EU.

Identitetsstöld, som är ett sätt att komma åt någon annans bankkonton, har varit ett växande problem under de senaste åren. Det finns idag många olika slags identitetshandlingar och digital identifikation blir allt vanligare. En statlig utredning har föreslagit en ny lag och en ny förordning om statliga identitetshandlingar med bestämmelser om ett statligt identitetskort och en statlig e-legitimation. Riksbanken stöder förslaget och anser att det kan minska antalet betalningsbedrägerier. Det skulle i sin tur kunna leda till att förtroendet för det finansiella systemet stärks.

Utvecklingen med växande identitetsstöld är oroande, men flera pågående insatser kan bidra till att trenden vänder. Bland annat syftar det andra betaltjänstdirektivet (PSD2) som nu är implementerat i svensk lag till att öka konsumentskyddet och förbättra säkerheten vid elektroniska betalningar. Ett exempel är kravet på så kallad stark kundautentisering. Det innebär att en kunds betalningstransaktion ska styrkas på minst två olika sätt. Betalningstransaktionen kan exempelvis styrkas med något som bara du som användare vet (en kod), något du har (ett betalningsinstrument) eller en unik egenskap (ditt fingeravtryck). De komponenter som används för att styrka en betalning ska vara fristående för att säkerställa att en betalning inte kan genomföras i ett läge då någon till exempel har tagit ditt betalningsinstrument eller dina kortuppgifter. En annan viktig insats är myndigheternas och marknadsaktörernas förebyggande arbete med information och utbildning för handeln och konsumenter.

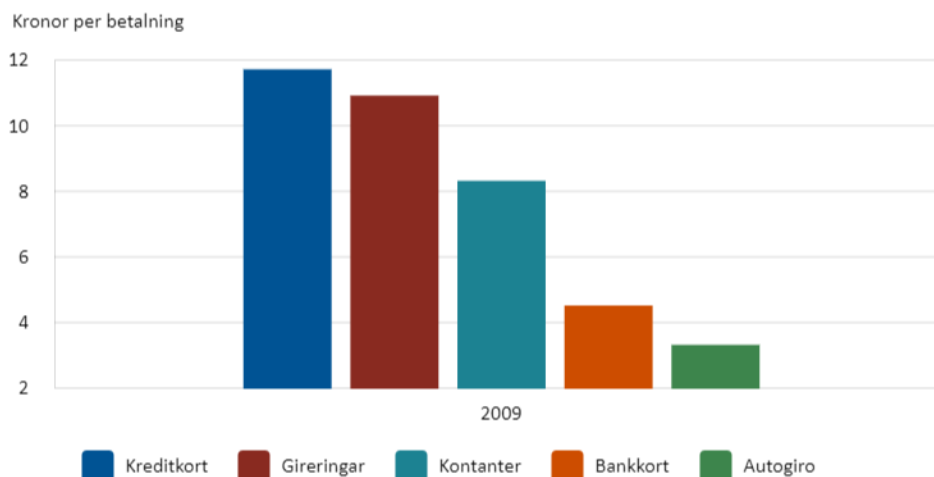
Svenskar har generellt högt förtroende för flertalet betalningsmetoder. Kortbetalningar, som är den vanligaste betalningsmetoden vid köp i butik, har högst förtroende, följt av kontanter och gireringar. Fakturabetalningar, köp via betalappar som till exempel Swish och betalningar via internetbank vid e-handel har också relativt högt förtroende. År 2013 var förtroendet för betalappar enbart 13 procent, men i takt med att det har blivit vanligare att använda dem har förtroendet för betalningsmetoden ökat och uppgick enligt undersökningen Sverige betalar 2017 till 66 procent.

Betaltjänster och penningtvättsbekämpning

En anledning till att det har blivit svårare att lämna in kontanter på bankkontor är den så kallade penningtvättslagen. Enligt den är bland annat betaltjänstleverantörer tvungna att motverka att deras verksamhet med att tillhandahålla betaltjänster missbrukas för penningtvätt eller finansiering av terrorism. Betaltjänstleverantörerna måste därför känna till vilka deras kunder är, var deras pengar kommer ifrån och varför de vill genomföra sina transaktioner. Om du inte kan visa giltig id-handling eller lämna en tillfredsställande förklaring till varför du vill få en viss tjänst utförd, till exempel lämna in kontanter hos banken, så får betaltjänstleverantören inte utföra den önskade tjänsten.

Digitaliseringen gör betalningar mer effektiva

Digitala betalningar är billigare att genomföra än betalningar med kontanter. När en större del av betalningarna blir digitala bidrar det alltså till att samhällets kostnader för betalningar sjunker. Samtidigt stiger kostnaden för varje betalning med kontanter när kontantanvändningen går ner. Dessutom har tillgången till betaltjänster försämrats för vissa grupper.

Digitala betalningar är billigare att genomföra för samhället som helhet än betalningar med kontanter

Diagrammet visar att den samhällsekonomiska kostnaden för bankkort och autogiro är betydligt lägre än för kreditkort, gireringar och kontanter. Bankkort är ett kort anslutet till kortinnehavarens konto hos en bank där det betalade beloppet debiteras direkt. På kreditkort behöver inte beloppet debiteras direkt. Beräkningarna är baserade på data från 2009.

Källa: The Cost of Consumer Payments in Sweden (Björn Segendorf, Thomas Jansson, Sveriges Riksbank Working Paper Series No. 262, June 2012).

Digitala betalningar är mer effektiva än kontanter

Betalningarna är effektiva om det kostar relativt lite för samhället som helhet att genomföra dem. Samhällets kostnader inkluderar betalningsförmedlarens kostnader, till exempel kostnader för teknisk utrustning, försäkringar, transporter och så vidare, men även andra kostnader som exempelvis väntetiden för en enskild kund. Den senaste undersökningen av samhällets kostnader för olika typer av betalningar i Sverige publicerades för ganska länge sedan, år 2012. Enligt den undersökningen var betalningar med betalkort och autogiro mest kostnadseffektiva. Till exempel var de samlade samhällsekonomiska kostnaderna för en betalning med betalkort cirka fyra kronor. Kostnaderna för varje kontantbetalning var dubbelt så hög, cirka åtta kronor. Betalningar med kreditkort och gireringar var de minst kostnadseffektiva lösningarna. Här låg de samhällsekonomiska kostnaderna per betalning på över tio kronor.

Det är mycket som tyder på att samhällets kostnader per betalning i Sverige har sjunkit sedan dess. Till exempel har betalningslösningen Swish, där konto-till-konto-överföringar initierats via mobiltelefonen, tillkommit och tagit över bland annat kontanta betalningar. Enligt en nyare dansk undersökning är de samhällsekonomiska kostnaderna för den danska motsvarigheten till Swish i

Danmark cirka två kronor per betalning (person-till-person), och det verkar rimligt att tro att något liknande skulle gälla även i Sverige. Samtidigt har andelen betalningar med betalkort och gireringar ökat. Givet kostnadsberäkningarna som beskrivits ovan tyder det på att den genomsnittliga samhällsekonomiska kostnaden per betalning i Sverige har sjunkit.

Men kostnaden per betalning med ett visst betalningsinstrument beror även på hur många betalningar som görs med instrumentet. Det har att göra med att det ofta är stora fasta kostnader förknippade med varje betalningsinstrument. Med stora fasta kostnader blir varje betalning billigare när antalet betalningar ökar. Det är en viktig orsak till att kostnaden för att betala med bankkort är betydligt lägre än kostnaden per betalning med kreditkort. I Sverige görs betydligt fler betalningar med bankkort än med kreditkort.

Den här effekten talar också för att kostnaderna per kontantbetalning kan ha ökat. När vi gör färre kontantbetalningar samtidigt som största delen av infrastrukturen finns kvar ökar den genomsnittliga samhällsekonomiska kostnaden per kontantbetalning. När det gäller elektroniska betalningar kan vi ha haft en motsatt effekt eftersom antalet har ökat. För att kunna ge ett mer definitivt svar på om betalningarna i Sverige totalt sett har blivit mer kostnadseffektiva behöver vi en ny kostnadsstudie för Sverige. Riksbanken planerar att göra en sådan nästa år med målet att ha resultatet klart till 2021.

Jämfört med andra länder framstår betalningarna i Sverige som kostnadseffektiva. Utomlands är kontantanvändningen högre, samtidigt som mer effektiva elektroniska betalningsmetoder som liknar Swish används i lägre utsträckning. Enligt en studie från ECB, som kom ut samtidigt som den svenska studien, låg kostnaden per betalning i Sverige väsentligt lägre än kostnaden i de flesta andra europeiska länder.

Även om kostnaderna för varje betalning har sjunkit, och även om kostnadseffektiviteten i svenska betalningar är hög jämfört med andra länder, finns det utrymme för ytterligare effektivisering. Bland annat kan större tillgänglighet och kapacitet i systemen för omedelbara betalningar bidra till ökad konkurrens och innovationer.

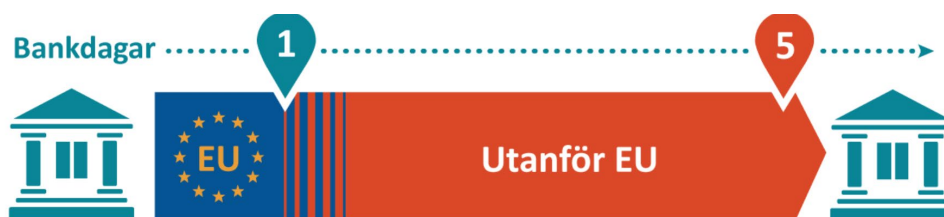
För att en marknad ska fungera effektivt är det också viktigt att de priser och avgifter som de som använder betalningstjänsterna möter reflekterar de faktiska kostnaderna för en betalning. Den planerade kostnadsstudien för Sverige ska bland annat ta fram en bild av kostnaderna för olika betalningar och på så sätt skapa ett bättre underlag för att bedöma hur väl prissättningen fungerar.

Tillgången till betalningstjänster har blivit sämre för vissa

Den omvandling av betalningsmarknaden som den nya tekniken möjliggör är för det mesta av godo. Men för vissa grupper, i huvudsak de som inte kan eller vill använda digitala betalningstjänster, kan det nu vara svårt att betala i vissa sammanhang. Vissa företag inom besöksnäringen och föreningar kan ibland ha svårt att ta emot betalningar. Riksbanken välkomnar därför regeringens förslag till lagändringar som ska säkra tillgången till kontanter och betaltjänster.

Internationella betalningar behöver effektiviseras

Betalningar till EU är i huvudsak lika snabba och billiga som inhemska betalningar. Detsamma gäller betalningar inom de globala kortnätverken som Visa och Mastercard. Andra internationella betalningar är däremot både långsammare och dyrare. Ny teknik, bland annat lösningar baserade på kryptovalutor, börjar nu användas på det här området.

Betalningar till länder utanför EU kan ta lång tid

Bilden visar att betalningar inom Sverige och EU når mottagaren samma eller nästkommande bankdag. För betalningar utanför EU tar det 0–5 bankdagar och ibland ännu längre. Det beror bland annat på att fler aktörer är inblandade i transaktionen.

Källa: Riksbanken

Betalningar inom EU är relativt snabba och billiga

För att en betalning mellan två personer som har sina konton i olika banker ska kunna genomföras måste information och pengar utväxlas mellan bankerna. För att det ska kunna ske på ett snabbt, säkert och smidigt sätt krävs en infrastruktur. För kortbetalningar finns en internationell infrastruktur. För andra betalningar, till exempel girobetalningar, är infrastrukturen i huvudsak byggd för betalningar inom ett valutaområde.

Eftersom de stora svenska bankerna är verksamma inom eurozonen, våra nordiska grannländer och ett par ytterligare länder kan de själva initiera betalningar i de ländernas betalningssystem. Exempelvis finns det betalningssystem för euro, och som konsument kan du ofta välja att göra en så

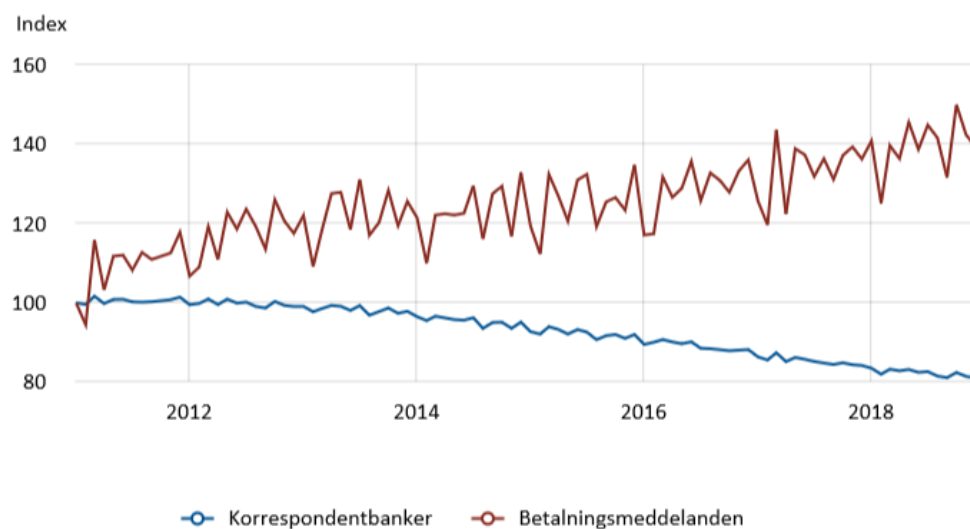
kallad SEPA-betalning (Single Euro Payments Area) om du ska betala i euro till någon i eurozonen. SEPA bidrar med en gemensam betalningsstandard för euroområdet, vilket gör att det generellt är lika snabbt och billigt att skicka pengar från en svensk bank till en europeisk bank som mellan två svenska banker.

Betalningar till andra länder är omständligare

Betalningar till andra länder än våra grannländer och de i eurozonen är omständligare. Anledningen är att de svenska bankerna inte har direkt tillgång till det landets betalningsinfrastruktur. Den svenska banken måste då förlita sig på ett nätverk av bilaterala avtal mellan banker i olika länder, så kallade *korrespondentbanker*. Avtalen bygger vanligtvis på att en bank (korrespondent) håller inlåning som ägs av en annan bank (respondent) och utför betalningar och andra tjänster för respondentbankens räkning.

Internationella betalningar skickas huvudsakligen över SWIFT:s nätverk för säkra finansiella meddelanden. SWIFT är den största globala leverantören av standardiserade finansiella meddelandetjänster till finansiella aktörer i över 200 länder jorden runt. Trots att det finns gemensamma meddelandestandarder för betalningar är korrespondentbanksbetalningar dyra och långsamma jämfört med betalningar inom Sverige eller eurozonen. Det kan enligt Konsumenternas bank- och finansbyrå ta upp emot fem dagar för en betalning att nå mottagaren, ibland ännu längre. Dessutom är det svårt att få överblick över betalningsprocessen eftersom flera banker kan vara inblandade. Ibland är det svårt att veta vad betalningen kommer att kosta och när den kommer att vara genomförd. Det beror bland annat på att betalningsprocessen inte är automatiserad och därför ofta måste hanteras manuellt. Ytterligare en orsak till att det tar tid är att centralbankernas avvecklingssystem har begränsade öppettider och finns i olika tidszoner. En betalning kan därför bli liggande i väntan på att systemet ska öppna.

Allt striktare lagstiftning kring bland annat penningtvätt och terroristfinansiering har enligt BIS bidragit till att antalet korrespondentbanker minskat med 20 procent från 2011 till 2017. Detta trots att internationell handel och antalet transaktioner i korrespondentbanksystemet har ökat. Framför allt har minskningen skett hos mindre banker belägna i riskfyllda områden där korrespondentbankstjänster medför en ökad risk. Om den nuvarande trenden håller i sig riskerar korrespondentbanksystemet att bli mer fragmenterat och det kan innebära ett sämre utbud för kunderna.

Färre korrespondentbanker men flera korrespondentbetalningar

Bilden visar att antalet korrespondentbanker har sjunkit med cirka 20 procent sedan 2011 samtidigt som antalet betalningar som går igenom korrespondentbanksystemet har ökat med cirka 40 procent. Anm. Index 2011=100.

Källa: Riksbanken och BIS

Satsningar för smidigare internationella betalningar

Ett antal banker och innovativa bolag utomlands och i Sverige driver olika initiativ för att underlätta internationella betalningar. Ett exempel är Utility Settlement Coin (USC) som drivs av 13 stora internationella banker. USC kan ses som en bankutgiven stablecoin avsedd för finansiella transaktioner. Bankernas mål är att lansera USC under 2020. Ett annat exempel är ett samarbete mellan ett antal banker i Danmark, Finland och Sverige kallat P27, som har som ambition att skapa en gemensam nordisk infrastruktur för betalningar i svenska och danska kronor och eventuellt även i norska kronor och euro. Ytterligare ett exempel är SWIFT:s tjänst GPI (Global Payments Innovation) som är en ny standard för internationella betalningar som bidrar till att öka hastigheten, transparensen och spårbarheten i internationella betalningar.

Innovativa fintechbolag har också lanserat nya produkter. Ripple har till exempel skapat ett blockkedjebaserat system för främst interbankbetalningar. Andra fintechföretag erbjuder tjänster till företag och privatpersoner. Ofta bygger dessa tjänster på att fintechföretaget självt slår samman och kvittar in- och utgående betalningar, ungefär som ett clearinghus. Det gör att antalet betalningar som i slutändan behöver genomföras blir färre och på mindre värden än de ursprungliga betalningarna vilket minskar kostnaderna.

Problemet med att internationella betalningar är långsamma har uppmärksammats av internationella organisationer, Riksbanken och andra centralbanker på sista tiden. Frågan kommer att få uppmärksamhet framöver. Det vore önskvärt att centralbankerna hittar en bra lösning så att behovet av att använda mindre säkra privata alternativ minskar.

Riksbanken anpassar sig till den digitala världen

Riksbanken analyserar möjligheten att modernisera Riksbankens pengar och system för snabba betalningar så att de blir bättre anpassade till en digital framtid. Det är Riksbankens ambition att alla betalningar på sikt ska gå via Riksbankens system för att säkra stabiliteten och effektiviteten på marknaden. Riksbanken har också påpekat att något måste göras för att bromsa den snabbt minskande kontantanvändningen.

Snabba betalningar kräver nytänkande

När den nya tekniken gör att nya typer av företag förmedlar betalningar, behöver Riksbanken anpassa sina system och rutiner. Dessutom växer efterfrågan på sekundsnabba betalningar dygnet runt. Om Riksbanken säkerställer att det är enkelt och billigt att använda dess system för betalningar så bör behovet av att använda mer riskfyllda alternativ minska.

Digitaliseringen av samhället har nått långt i Sverige och påverkat alla sektorer, inte minst betalningsmarknaden som befinner sig under starkt omvandlingstryck. Kontanter används och accepteras allt mindre, online-betalningar och betalningar med mobilappar växer snabbt och nya former av ”pengar” i form av så kallade kryptovalutor har också växt fram. Samtidigt vill nya aktörer in på betalningsmarknaden, bland andra globala online-plattformar som Facebook, Google och Amazon. I och med att dessa ofta redan har många användare kan de snabbt komma att få en dominerande ställning. Det är inte bara takten med vilken de tekniska innovationerna introduceras som har ökat, utan även konsumenternas beteende förändras snabbt. Många förväntar sig att det ska gå lika enkelt och snabbt att betala som att skicka ett mejl eller sms.

Den omvandling av betalningsmarknaden som den nya tekniken medför är för det mesta av godo. Snabbare och enklare betalningar, tillgänglighet dygnet runt och bättre räckvidd gör betalningarna mer effektiva. Men utvecklingen innebär också nya utmaningar. Cyberrisker, sårbarhet och beroende av elektricitet, exkludering av vissa grupper och integritetsinskränkningar är några av de utmaningar som behöver hanteras. Riksbanken har i sammanhanget uttryckt en önskan att skyldigheten att acceptera kontanter borde bli mer omfattande. I en skrivelse till Riksdagen har Riksbanken också påpekat att man borde utreda om begreppet lagligt betalningsmedel kan anpassas så att det fyller en funktion även i en digital värld.

Utvecklingen kräver också att den finansiella infrastrukturen som hanterar betalningarna moderniseras. Här har Riksbanken en central roll genom att försörja landet med kontanter och genom att tillhandahålla det centrala systemet för avveckling av betalningar som sker i Riksbankens regi. Traditionellt sett har Riksbankens betalningssystem RIX bara varit öppet under kontorstid och antalet direkta deltagare i systemet har varit relativt få. Öppettiderna har utökats med en timme under 2019 och även antalet deltagare kommer förmodligen att behöva utökas när andra företag än banker får en allt större roll på betalningsmarknaden. I framtiden kommer systemet för omedelbara betalningar förmodligen vara tillgängligt dygnet runt.

Riksbankens ambition är att möta marknadens krav så att inte alternativa lösningar som är mindre säkra tvingas fram. Betalningar i Sverige ska kunna avvecklas i centralbankspengar dygnet runt under årets alla dagar. Det vore också önskvärt att små transaktioner kan genomföras i realtid även till utlandet inom en inte alltför avlägsen framtid. Om Riksbanken säkerställer att det är enkelt och billigt att använda dess system för betalningar så borde behovet av att använda mer riskfyllda privata alternativ för avveckling av internationella betalningar minska.

Digitala kontanter: e-kronaprojektet

Riksbanken utreder om det skulle gå att ge ut kronor till allmänheten i elektronisk form, så kallade e-kronor. På så sätt skulle allmänheten få tillgång till Riksbankens pengar även i en kontantlös framtid.

Ett digitalt komplement till kontanter

Det svenska samhället har i 350 år förlitat sig på att Riksbanken har försett landet med pengar i form av svenska kronor. Men sedan en tid tillbaka uppmärksammas Sverige som landet där kontanterna minskat mest och snabbast i världen. Utvecklingen ligger i linje med att Sverige också anses vara ett av de länder där digitaliseringen av samhället i stort har hunnit längst. Även om kontanterna inte försvinner helt skulle förhållandet att kontanter inte längre är allmänt accepterade i praktiken innebära ett kontantlöst samhälle. Riksbanken har uttryckt oro för denna utveckling bland annat i ett remissvar till Riksbanksutredningen, i tal och debattartiklar.

Den tekniska utvecklingen och digitaliseringen av betalningar ställer frågan om statens framtida roll på betalningsmarknaden på sin spets. Om inget görs leder den här utvecklingen med stor sannolikhet till att allmänheten inte längre kommer att ha tillgång till statligt utgivna pengar, Riksbankspengar, som är den

säkraste formen av pengar som finns. Utvecklingen har också medfört att vissa grupper i samhället som av olika skäl inte kan använda digitala tjänster har fått svårare att göra sina betalningar, en ny typ av finansiell exkludering.

Riksbanken behöver därför överväga om kontanterna behöver moderniseras för att passa i den digitala ekonomin. Som ett led i detta startade Riksbanken under våren 2017 ett projekt som undersöker möjligheten för Riksbanken att ge ut en digital centralbankspeng, en så kallad e-krona.

En e-krona skulle ge allmänheten tillgång till ett digitalt komplement till kontanter där staten står som garant för pengarnas värde. I dag är det bara bankerna och övriga deltagare i RIX som har tillgång till Riksbankens digitala pengar. Övriga digitala pengar i samhället ges ut av affärsbankerna.

En e-krona skulle definitionsmässigt också vara en digital betalningsform men den skulle kunna designas med målet att den ska inkludera alla grupper i samhället. Lätt tillgängliga, enkla och användarvänliga versioner skulle kunna tas fram för de som idag har svårt med den digitala tekniken.

En e-krona skulle dessutom kunna vara ett eget separat system som skulle stärka betalningssystemets motståndskraft. Vid allvarliga störningar i bankernas eller kortföretagens system skulle en e-krona vara en alternativ betalningsform. På så sätt skulle en e-krona fylla samma uppgift som kontanterna så väl fyllde i den analoga eran – att erbjuda ett statligt betalningsalternativ som är tillgängligt för alla och som kompletterar det privata tjänsteutbudet.

Inom e-kronaprojektet har Riksbanken haft en dialog med flera nationella och internationella aktörer för att få deras syn på en e-krona, sett över förslag på lämplig teknik och tittat på vilka legala frågeställningar som måste tas om hand för att Riksbankens mandat att ge ut en e-krona ska vara tydligt.

En fortsatt dialog med allmänheten, aktörer på betalningsmarknaden och andra myndigheter kommer att vara viktig. Inga beslut är fattade om att ge ut eller inte ge ut en e-krona, men genom att fortsätta utreda möjligheterna förbereder Riksbanken en möjlig väg att kunna möta en ny digital betalningsmarknad.

Många centralbanker utreder digitala centralbanksväpning

Det tekniskifte som digitaliseringen innebär påverkar alla länder, men i olika takt. Digitala centralbanksväpning är därför något som utreds av många centralbanker i världen. Arbetet har inledningsvis varit teoretiskt, men många har också påbörjat pilotstudier och tester för att lära sig mer om hur det skulle kunna fungera i praktiken.

Det finns också lösningar som inte är digitala centralbanksvalutor men där privata pengar backas upp till 100 procent av reserver hos centralbanken. Till exempel har Kina infört regleringar som innebär att betaltjänstleverantörer som Alipay måste backa kundernas innehav till hundra procent med centralbanksreserver.

Riksbanken avser att använda TIPS

För att allt fler betalningar ska kunna ske snabbt och effektivt behövs en ny teknisk lösning. Därför planerar Riksbanken att använda sig av den europeiska centralbankens system för omedelbara betalningar, TIPS, där det går att använda svenska kronor.

Swish möjliggör sekundsabba betalningar

I dagens digitala samhälle är det möjligt att skicka information sekundsabba, men det kan fortfarande ta flera dagar för en betalning att nå mottagaren.

Mobiltjänsten Swish som introducerades 2012 gör det möjligt att skicka omedelbara betalningar. Det rör sig om betalningar där medel flyttas sekundsabba från ett konto i en bank till ett konto i en annan bank, dygnet runt, årets alla dagar (24/365). I dagsläget fungerar tjänsten enbart mellan svenska banker, men Swish har inlett ett samarbete med andra europeiska företag som erbjuder mobiltjänster för omedelbara betalningar för att omedelbara betalningar ska bli möjliga även inom Europa.

I framtiden behövs förstärkningar

Hushåll och företag förväntas efterfråga sekundsabba betalningar i allt högre utsträckning, och på sikt kommer troligtvis nya arrangemang dimensionerade för större betalningsflöden att behövas. År 2018 stod Swish för sex procent av det totala antalet elektroniska betalningar i Sverige. Riksbanken anser att fler betalningar ska kunna ske omedelbart om kunden så önskar. Till skillnad från alla andra betalningar avvecklas Swish-betalningar på en privat teknisk plattform och inte genom Riksbankens betalningssystem RIX. I takt med att omedelbara betalningar blir allt viktigare ökar även de samhälleliga konsekvenserna av potentiella störningar i betalningsflödet. Det är därför viktigt att även omedelbara betalningar avvecklas på en plattform hos Riksbanken.

Riksbanken har därför undersökt hur man skulle kunna se till att omedelbara betalningar kan ske dygnet runt direkt via Riksbanken. En möjlighet är att Riksbanken själv utvecklar eller upphandlar en plattform för omedelbara betalningar. Det skulle kunna bli mycket dyrt. En annan aspekt är också att

betalningar har avsevärda stordriftsfördelar, det vill säga att effektivitetsvinsterna kan bli stora om betalningarna sker i stor skala.

Eurosystemet har redan en plattform för avveckling av omedelbara betalningar. Plattformen kallas Target Instant Payment Settlement (TIPS) och är i drift sedan november 2018. TIPS har teknisk kapacitet att utföra betalningar i andra valutor än euro, till exempel svenska kronor. Det skulle alltså vara möjligt att använda TIPS för att genomföra omedelbara betalningar i svenska kronor på ett mycket effektivt och säkert sätt.

Riksbanken genomförde hösten 2018 och våren 2019 en förstudie om för- och nackdelar med att möjliggöra betalningar i svenska kronor via TIPS. Resultatet blev att Riksbanken beslöt att arbeta vidare med ECB för att få fram ett avtal som möjliggör detta. Ett avtal skulle innebära att Riksbanken använder TIPS-plattformen för att avveckla omedelbara betalningar och RIX skulle därför utvidgas till att också omfatta delar av TIPS-plattformen. En viktig del i de kommande förhandlingarna är att säkerställa att plattformen uppfyller nationella säkerhetskrav. Ambitionen är att den nya tjänsten ska kunna tas i bruk under 2021.

Statlig utredning om den digitala betalningsmarknaden

Riksbanken har lämnat in ett förslag till riksdagen att se över statens roll på den digitala betalningsmarknaden. Riksbanken föreslår att en kommitté ska utreda om Riksbanken ska kunna ge ut en e-krona och om den kan få status som lagligt betalningsmedel.

Frågan om Sverige ska introducera en statligt utgiven digital krona, en e-krona, kommer att beröra hela samhället. Riksbanken har därför i en skrivelse till riksdagen även bitt riksdagen tillsätta en kommitté som ska se över centralbankspengars roll i en digitaliserad ekonomi och undersöka om Riksbanken borde ha rätt att ge ut elektroniska pengar. Kommittén bör också se över statens respektive den privata sektorns roll och ansvar på betalningsmarknaden.

I de flesta länder finns det sedan länge lagstiftning som säger att pengar som ges ut av centralbanken ska vara lagligt betalningsmedel. Det betyder att det ska gå att betala med dem överallt om man inte har gjort ett avtal som säger att man ska betala på något annat sätt. I Sverige blir det svårare och svårare att betala med Riksbankens pengar, kontanter. Det beror på att det finns kostnader och risker förknippade med kontanter som gör att vissa restauranger och butiker väljer att inte acceptera dem när antalet kunder som vill betala med kontanter blir

tillräckligt litet. Det räcker att sätta upp en skylt som säger att det inte går att betala kontant för att det ska räknas som ett avtal.

För att begreppet lagligt betalningsmedel ska vara relevant även i en digital framtid har Riksbanken därför i sin framställan till riksdagen också föreslagit att kommittén ska få i uppdrag att göra en översyn av begreppet lagligt betalningsmedel.

Riksdagen har uppmanat Regeringen att tillsätta en utredning i enlighet med Riksbankens förslag.

Förstärkt beredskap inom finanssektorn

Regeringen har beslutat att återuppta det svenska totalförsvaret, det vill säga all verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig. Den finansiella sektorn behöver därför vidareutveckla sin krisberedskap för att kunna hantera ett läge av höjd beredskap. Riksbanken samordnar det arbete som inlett tillsammans med övriga berörda myndigheter.

Totalförsvaret återupptas

Med anledning av den försämrade säkerhetspolitiska situationen i Europa har regeringen bestämt att det svenska totalförsvaret ska återupptas. Med totalförsvaret menas all den verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig. Försvarsberedningen konstaterade i betänkandet Motståndskraft – Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021–2025 att det finansiella systemet kan utgöra en direkt måltavla eller utnyttjas indirekt i någon form av attack. Det är därför viktigt med en god beredskap inom den finansiella sektorn.

Regeringen har gett Försvarsmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) uppdraget att säkerställa att det finns en sammanhängande planering för totalförsvaret. Eftersom ingen sektorsansvarig myndighet finns utpekad för finansiella tjänster samordnar Riksbanken den planering som genomförs tillsammans med övriga berörda myndigheter.

Förutsättningar för betalningar vid höjd beredskap

Riksbankens utgångspunkt är att flera förutsättningar måste vara uppfyllda för att betalningar ska fungera vid höjd beredskap. Bland annat bör det finnas en mångfald av alternativa betalningsmedel och robust försörjning av el och elektroniska kommunikationer. Även kontanterna är beroende av dessa infrastrukturer.

En stor del av de kritiska verksamheterna inom den finansiella sektorn utförs av privata aktörer, och beredskapsplaneringen behöver därför genomföras i nära samarbete mellan offentliga och privata aktörer.

Riksbanken deltar i totalförsvarsövning 2020

År 2020 genomförs en totalförsvarsövning i Sverige som kallas TFÖ 2020. Övningen ska bidra till att öka Sveriges motståndskraft. Övningen genomförs i en fiktiv situation där regeringen beslutat om höjd beredskap, totalförsvaret mobiliserats och Sverige utsätts för väpnat angrepp. Riksbanken kommer att delta i TFÖ 2020 tillsammans med andra centrala aktörer inom området finansiella tjänster.